Экономикӑпа общество аталанӑвӗнче пӗлӳ пӗлтерӗшӗ ӳссех пырать. Ҫакна шута илсе юлашки ҫулсенче ҫӗршывра вӗренӳ тытӑмне ҫӗнетсе улӑштарас, пысӑк квалификациллӗ специалистсем хатӗрлессине ҫӗнӗ шая ҫӗклес тӗлӗшпе курӑмлӑ ӗҫсем туса ирттерчӗҫ. Ҫӗнетӳ ӗҫне И.Н.Ульянов ячӗллӗ Чӑваш патшалӑх университечӗ те ырласа йышӑннине, тӗллевлӗн пурнӑҫа кӗртсе пынине, ытти аслӑ шкулшӑн тӗслӗх пулнине палӑртмалла. Кӑҫалхи кӑрлачӑн 25-мӗшӗнче Раҫҫей Федерацийӗн Правительствин Председателӗ В.В.Путин кунти студентсемпе тӗл пулнӑ вӑхӑтра каланӑ сӑмахсем те ҫакна тӳрремӗнех ҫирӗплетеҫҫӗ: «Сирӗн университет паллӑ, тухӑҫлӑ, специалистсем хатӗрлес шай пысӑк университетсен шутне кӗрет».

Республикӑри тӗп аслӑ шкул паян мӗнле сывлать, мӗнле аталану ҫул-йӗрне мала хурать? Ҫак ыйтусемпе университет ректорӗпе В.Г.Агаков профессорпа калаҫатпӑр.

В.Г.Агаков Етӗрне районӗнчи Ҫуткассинче ҫуралса ӳснӗ. Палтайри вӑтам шкултан вӗренсе тухнӑ, унтан Мускаври М.В.Ломоносов ячӗллӗ патшалӑх университетӗнче «Астрономи» специальноҫпа пӗлӳ илнӗ. Совет ҫарӗнче лейтенант званийӗпе хӗсметре тӑнӑ. 1975 ҫулта Чӑваш патшалӑх университетӗнче ӗҫлеме пуҫланӑ. 1976-1979 ҫулсенче Мускав патшалӑх университечӗн аспирантуринче «Астрофизика» специальноҫпа /«Математикӑллӑ астрофизика» специализаци/ вӗреннӗ. 1987 ҫултан пуҫласа паянхи кунчченех аслӑ математика кафедрине ертсе пырать. 1992 ҫулта никӗсленнӗренпех пулас инженерсен шкулӗн ертӳҫи. Тӗрлӗ ҫулта вӑл инженерсен никӗс хатӗрлевӗн факультечӗн, математика факультечӗн деканӗ, тӗнче ҫыхӑнӑвӗсем енӗпе, вӗренӳ енӗпе ӗҫлекен проректор, 2001-2009 ҫулсенче университетӑн йышӑну комиссийӗн яваплӑ секретарӗ пулнӑ.

В.Г.Агаков профессор - 175 ӑслӑлӑх, вӗренӳ, методика ӗҫӗсен /ҫав шутра 30 ытла монографи, вӗренӳ, справка пособийӗ/ авторӗ, университетра тухса тӑракан «Математические модели и их приложения» ӑслӑлӑх сборникӗн никӗслевҫи тата тӗп

редакторӗ.

2010 ҫулхи кӑрлачӑн 12-мӗшӗнчен ӑна Раҫҫей Федерацийӗн Вӗренӳ агентствин хушӑвӗпе И.Н.Ульянов ячӗллӗ Чӑваш патшалӑх университечӗн ректорӗ пулма ҫирӗплетнӗ.

— Всеволод Георгиевич, эсир университета малалла аталантармалли анлӑ программа хатӗрленӗ. Унӑн тӗп тӗллевӗсемпе паллаштарсан аванччӗ.

— Вӗренӳ енӗпе илес тӗк пирӗн тивӗҫ - професси ӑсталӑхӗпе палӑрса тӑракан, конкуренцие тӳсӗмлӗ, ҫӗнӗлле шухӑшлакан специалистсем хатӗрлесси. Ӑслӑлӑх-тӗпчев ӗҫӗнче - Чӑваш Енпе Раҫҫей регионӗсен аталанӑвӗшӗн пӗлтерӗшлӗ никӗс тата хушма ӑслӑлӑх тӗпчевӗсем ирттересси. Социаллӑ пурнӑҫпа экономика ӗҫ-хӗлӗнче чи кирли преподавательсене, сотрудниксене, студентсене социаллӑ хӳтлӗхпе тивӗҫтересси тесе шутлатӑп.

Паллах, пурлӑхпа техника никӗсне ҫирӗплетсе пымалла, унсӑрӑн паха специалистсем хатӗрлеме май ҫук.

Тата университетра ҫынлӑх туйӑмне сарас килет. Пурте пӗр сывлӑшпа, университет сывлӑшӗпе сывласа, пӗлӗве, вӗренӗве, профессионализма, чыслӑха, йӗркелӗхе, кашнине - вӑл преподаватель-и, сотрудник-и е студент-и, тирпейлӳҫӗ-и - хисеплесе пурӑнччӑр.

Мӗн авалтанпах кирек мӗнле университет та демократи шайӗ пысӑк пулнипе палӑрса тӑнӑ. Ҫавна май эпӗ Тӗрӗслӗхе сасӑласа палӑртманнине чунран ӗненетӗп. Ӑна сӳтсе явса, тавлашса ҫирӗплетеҫҫӗ. Ҫак тапхӑрта кашниех хӑйӗн шухӑшне, вӑл пуҫлӑх

шухӑшӗпе килӗшсе тӑмасан та, калама пултарать. Анчах йышӑну тунӑ пулсан ӑна кашнинех пӗр сӑмахсӑр пурнӑҫламалла. Ку - администрацин ертсе пымалли тытӑмӗн тӗп элеменчӗ. Университета ертсе пымалли уҫӑмлӑ вертикаль йӗркелемелле - кашни ҫын хӑйӗн тивӗҫӗсене уҫӑмлӑ пӗлсе тӑтӑр. Ректор тивӗҫне пурнӑҫлама тытӑнсан эпӗ мӗн пур подразделени ӗҫне мӗнле йӗркеленипе паллашрӑм, ӗҫ коллективӗсемпе тӗл пултӑм. Мӗн палӑрчӗ-ха? Сотрудниксенчен хӑшӗ-пӗри хӑйӗн должноҫ тивӗҫӗсен шутне мӗн кӗнине те пӗлмест иккен.

— Ҫирӗпрех ыйтма тивет-тӗр?

— Кашниех йӗркене ҫирӗп пӑхӑнма тивӗҫлӗ, хӑйӗн участокӗнчи ӗҫшӗн ертӳҫӗсенчен ҫирӗпрех ыйтма пуҫлатпӑр. Ертӳҫӗн яваплӑ, объективлӑ кӑна мар, чӑн-чӑн профессионал, аналитик, стратег, ҫӗнӗлле шухӑшлакан ҫын пулмалла. Паян пурнӑҫ пысӑк хӑвӑртлӑхпа малалла каять. Енчен те ертӳҫӗ ҫак хӑвӑртлӑха ӗлкӗрсе пыраймасть, ҫӗнӗлле ӗҫлеме вӗренеймест е ӳркенет тӗк ҫав вырӑнта ӗҫлеме те пултараймасть. Аталанура кирек мӗнле чарӑну та каялла чакнине пӗлтерет. Шел те, пирӗн ҫӗнӗ технологисемпе туслах мар пуҫлӑхсем те пур-ха. Ҫавӑнпа кашни подразделени ертӳҫи умне ҫакӑн пек тӗллев лартрӑмӑр - вӗсен вӗренӳ ҫулӗ вӗҫленнӗ тӗле компьютерпа ӗҫлеме вӗренсе ҫитмелле. Пултараймасан должноҫран кайма тивет. Тата университета ертсе пырас тытӑма автоматизацилес ӗҫе пуҫӑннине те асӑнмалла. Ӑна университетӑн ятарлӑ ӑслӑлӑх ушкӑнӗ хӑй вӑйӗпе пурнӑҫлать.

— Ҫӗршыври наци тӗпчев университечӗсен иккӗмӗш конкурсне хутшӑнни пирки мӗн калама пултаратӑр?

— Ҫӗнтерӳҫӗсен йышне лекеймерӗмӗр. Анчах ку алӑ усса лармалли сӑлтав мар. Конкурс эксперчӗсем питӗ ҫирӗп ыйтнине, университетсен тӗрлӗ енлӗ аталанӑвне юлашки виҫӗ ҫулхи кӑтартусем тӑрӑх хакланине те палӑртмалла. Пирӗн ӑслӑлӑх тӗпчевӗсем тӗлӗшпе ҫитӗнӳсем пур-ха. Конкурса хутшӑнни вара хӑйне евӗр опыт пухма май пачӗ теме юрать. Малалла ӗҫлетпӗр. Нумай пулмасть университетӑн пӗчӗк предприятийӗсенчен пӗри Раҫҫейӗн пӗр миллион тенкӗлӗх грантне выляса илчӗ. Пӗлтӗр, Лев Пантелеймонович Кураков ректор пулнӑ чухне, Ученӑй канаш йышӑнӑвӗпе йӗркеленӗ паха технологисен тата наноматериалсен ӑслӑлӑх-вӗренӳ инноваци комплексӗ хӑватсене ӳстерсе пырать. Сӑмах май, паян университет президенчӗпе Л.П.Кураковпа алла-аллӑн, пӗр-пӗрне пулӑшса, федерацин «Аслӑ тата аслӑ шкул хыҫҫӑнхи професси пӗлӗвӗ ҫинчен» саккунӗпе тата ЧПУ уставӗпе килӗшӳллӗн тивӗҫсене пайласа ӗҫлетпӗр.

— Паян ҫамрӑк специалистсене ӗҫе вырнаҫма йывӑр. Ӗҫ паракансем вӗсен професси пӗлӗвӗн шайӗ ҫителӗксӗр тесе палӑртаҫҫӗ. Мӗншӗн ҫапла-ха?

— Ыйту ҫивӗчлӗхӗ вӗрентӳ пахалӑхӗпе кӑна ҫыхӑнман. Теорие практикӑпа тӗллевлӗ ҫирӗплетсе пымалла. Тӗслӗхрен, инженерсем хатӗрлеме лайӑх пурлӑх никӗсӗ кирлӗ. Ӑна пуянлатма тӑрӑшатпӑр-ха: пӗрремӗш кварталта кӑна техника туянма ҫур миллион ытла тенкӗ уйӑртӑмӑр. Анчах ҫӗнӗ йышши паха оборудованиллӗ предприятисемпе ӑҫтан танлашӑн? Ҫавӑнпа малта пыракан предприятисемпе студентсене вӗсем патӗнче ӗҫе хӑнӑхтарма килӗшӳсем тӑватпӑр. Пирӗн «ЭЛЕКТРО» холдинга кӗрекен «ВНИИР» акционерсен уҫӑ пӗрлӗхӗпе, «Экра» НПП тулли мар яваплӑ пӗрлӗхпе ҫыхӑну ҫирӗп - вӗсен пуҫлӑхӗсем университет кафедрисене ертсе пыраҫҫӗ, сотрудниксенчен чылайӑшӗ вӗрентӳ ӗҫне хутшӑнать. Кашни факультетӑн ҫак мелпе анлӑ усӑ курмалла, ӗҫ параканпа специалистсем хатӗрлес ыйтусене пӗрле татса пама тӑрӑшмалла. Ку тӗлӗшпе малалла ӗҫлетпӗр. Ҫу уйӑхӗн 13-мӗшӗнче «Трактор завочӗсем» концерн», «Хурҫӑн ӑслӑлӑх-тӗпчев институчӗ» акционерсен уҫӑ пӗрлӗхӗ, Чӑваш Республикин Промышленноҫпа энергетика министерстви тата Чӑваш патшалӑх университечӗ пӗрле ӗҫлесси ҫинчен тӑватӑ енлӗ килӗшӗве алӑ пусрӗҫ.

Тепӗр мел - предприяти е организаци саккасӗпе специалистсем хатӗрлесси. Диплом илнӗ хыҫҫӑн выпускник хӑйне вӗренме янӑ предприятие таврӑнать, ӑна ӗҫ вырӑнӗпе тивӗҫтереҫҫӗ. Питӗ меллӗ меслет. Манӑн шухӑшпа, бюджет мелӗпе пӗлӳ илекен студентсене валли те патшалӑх вӗсемшӗн тӑкаклакан укҫа-тенке ӗҫлесе татмалли йӗрке пулмалла, направленипе ӗҫе яма тытӑнмалла.

— Всеволод Георгиевич, Чӑваш патшалӑх университечӗ чӑваш ачисене паха пӗлӳ илме пулӑшас тӗлӗшпе мӗнле ӗҫлет?

— 18 ҫул каяллах, ун чухне эпӗ инженерсен никӗс хатӗрлевӗн факультечӗн деканӗччӗ, ял ачисене хуларинчен кая мар пӗлӳ илме май туса парас шухӑш ҫуралчӗ. Ҫак тӗллевпе республикӑри кашни район центрӗнче аслӑ шкул умӗнхи хатӗрлев центрӗсем уҫрӑмӑр. Унта университет преподавателӗсем шкул ачисемпе тӗп предметсемпе - математикӑпа, физикӑпа, химипе, биологипе, ют чӗлхепе, ыттисемпе - хушма занятисем ирттереҫҫӗ. 18 ҫул хушшинче ҫак центрсенче 30 пине яхӑн шкул ачи пӗлӳ илнӗ. Чылайӑшӗ ҫӗршыври аслӑ шкулсене, ҫав шутра пирӗн университета, вӗренме кӗнӗ.

Ҫак ӗҫӗн витӗмӗ пысӑк. Пӗрремӗшӗнчен, шкул ачисен пӗлӳ шайӗ ӳсет, ку ял

ҫамрӑкӗсенчен чылайӑшне аслӑ шкула кӗме ҫул уҫса парать. Танлаштарма: 1990 ҫулта университетӑн пӗрремӗш курсӗнче вӗренекен студентсен 19 проценчӗ кӑна ялтанччӗ, халӗ - 51-53 процент. Ку - ялпа хула ачисене социаллӑ пӗр танлӑхпа тивӗҫтернин палли. Тепӗр тӗрлӗ ӗҫ - ытти регионти чӑваш диаспорипе ҫыхӑну тытни. Тюмень, Ульяновск облаҫӗсемпе, Тутарстанпа, Пушкӑртстанпа, ытти регионпа тунӑ килӗшӳсемпе специалистсене тӗллевлӗ хатӗрлетпӗр. Тутар, Пушкӑрт республикисенче, Ульяновск облаҫӗнче пирӗн представительствӑсем ӗҫлеҫҫӗ. Вӗсене, тӗпрен илсен, ҫак регионсенче пурӑнакан чӑваш ачисене Чӑваш патшалӑх университетне кӗме пулӑшас тӗллевпе йӗркеленӗ. Тутарстанри Анат Камӑри чӑваш наци гимназийӗпе чылай ҫул ҫирӗп ҫыхӑну тытатпӑр. Пирӗн профессорсемпе преподавательсем унта вӗренӳ ҫулӗ тӑршшӗпех лекцисем вулама кая-кая килеҫҫӗ. Гимназирен университетӑн тӗрлӗ факультетне ҫулсерен 10-15 ҫамрӑк вӗренме кӗрет.

— Пӗрремӗш курса паян мӗнле ҫамрӑксем килеҫҫӗ? Патшалӑхӑн пӗрлехи экзаменӗ вӗсен пӗлӗвне тӗрӗс хаклать-и?

— ППЭ идейи лайӑх. Ӑна Раҫҫейри мӗн пур вӗренекен пӗлӗвне объективлӑ, никама пӑхӑнмасӑр, пахалӑхлӑ хаклас тӗллевпе йӗркеленӗ. Ҫак виҫӗ паллӑна пӗтӗмпех пурнӑҫа кӗртес пулсан ППЭне никам та хирӗҫлемӗччӗ. Анчах пурнӑҫ теорирен кӑткӑсрах-ҫке. Патшалӑхӑн пӗрлехи экзаменне йышӑнакан комисси объективлӑ пулсан та пурте пӗр-пӗринпе ҫыхӑннӑ, чылайӑшӗ пӗр-пӗрне пӗлет. Ҫак условисенче ППЭн виҫӗ пахалӑхне шайлашура тытма йывӑр. Пирӗн республикӑра Патшалӑхӑн пӗрлехи экзаменӗнче вӗренекенсен пӗлӗвне объективлӑ, никама пӑхӑнмасӑр, пахалӑхпа хаклас тӗлӗшпе питӗ нумай тунине палӑртса хӑвармаллах. Анчах вӗренӳ пахалӑхӗ чакса пынине те асӑнмалла. Хӑш чухне шкул программи тӑрӑх вӗрентесси ППЭне хатӗрленессине ҫаврӑнать. Ку вара логика шухӑшлавне чухӑнлатать. Юлашки ҫулсенче пӗрремӗш курс студенчӗсенчен чылайӑшӗ математикӑри ансат япаласене те чухламаннине хӑнӑхса пыратпӑр теме те пулать. Пуринчен те ытларах шкул пӗтерекен ҫамрӑксем тӗрӗс ҫырма, хӑйсен шухӑшне уҫӑмлӑ палӑртма пултарайманни тӗлӗнтерет. Ман шухӑшпа ку вӗсем кӗнеке пачах вуламаннипе е питӗ сахал вуланипе ҫыхӑннӑ. Эпир шкулта вӗреннӗ чухне пӗлӗвӗн тӗп ҫӑл куҫӗ кӗнеке пулнӑ. Халӗ унран илӗртсе каякан нумай: компьютер, телевизор...

— Лару-тӑрӑва лайӑхлатма пулать-и?

— Вӗрентекен статусне ӳстермелле. Ҫак категорири ҫынсен ӗҫне патшалӑх, общество тивӗҫлипе хакламанни вӗрентӳ пахалӑхне те витӗм кӳрет. Учителӗн те, аслӑ шкул преподавателӗн те шалу питӗ пӗчӗк. Ҫавна пула кадрсен ыйтӑвӗ, уйрӑмах техника

специальноҫӗсемпе, ҫивӗчленме пултарать. Ӑслӑ, пултаруллӑ ҫамрӑксем тӗрлӗ фирма-компанире аслӑ шкул преподавателӗсенчен чылай ытларах ӗҫлесе илеҫҫӗ.

— Университетра ӗҫлекенсен шалӑвне ӳстерме палӑртатӑр-и?

— Пӗлтӗрхи кӑрлачӑн 1-мӗшӗнчен пуҫласа ҫӗршыври чылай бюджет организацийӗ пекех университет та ӗҫшӗн ҫӗнӗлле тӳлемелли тытӑм ҫине куҫрӗ. Анчах унта шута илмен хӑш-пӗр ҫитменлӗхе асӑрхарӑмӑр. Аслӑ преподаватель шалӑвӗ тирпейлӳҫӗ шалӑвӗпе танлашни тӗрӗс мар паллах. Ҫавна май кӑҫал ҫӗнӗлле тӳлемелли тытӑма пурнӑҫа кӗртекен ӗҫ ушкӑнӗпе пӗрле унта хӑш-пӗр хушӑмсем кӗртрӗмӗр. Кӗскен каласан ӗҫченӗн должноҫ шалӑвӗ ҫумне хушакан хавхалантару тӳлевӗсем икӗ пайран тӑракан пулаҫҫӗ. Яланхи - сахалтан та ҫулталӑка, улшӑнса тӑраканнине ӗҫри ӳсӗмсене кура кашни уйӑхра ҫирӗплетеҫҫӗ, вӑл шалуран темиҫе хут пысӑкрах пулма пултарать.

— Ҫапах юратнӑ ӗҫе укҫапа кӑна виҫейӗн-ши?

— Ҫук паллах. Нимӗнрен те ытларах ҫӗннине тӗпчес, пӗлес, ӳсес, аталанас ӑнтӑлупа пурӑнакан ҫын та сахал мар. Ку - вӗсен пурнӑҫ йӗрки. Аслӑ тата вӑтам вӗренӳ тытӑмӗ ҫакӑн пек ҫынсем ҫинче тытӑнса тӑрать. Нумай пулмасть «Ҫулталӑк учительне» чысласа ирттернӗ уява хутшӑнтӑм. Ӑслӑ, ӑста, ҫамрӑк, хитре вӗрентекенсене курма питӗ кӑмӑллӑ пулчӗ. Пултаруллӑскерсене укҫаллӑрах ӗҫе те илӗччӗҫ. Анчах вӗсемшӗн чи хакли - ачасем, педагогика, тӑван шкул.

— Манӑн шухӑшпа Агаковсен ӗҫ династине те ҫак йыша кӗртме пулать.

— Атте Георгий Афанасьевич вырӑс чӗлхипе литературин учителӗ пулнӑ, шел, эпӗ ҫиччӗре чухнех ҫӗре кӗчӗ. Асаттен тӑванӗ Яков Ананьевич /Чӑваш халӑх писателӗн Леонид Агаковӑн ашшӗ/ шкулта вӗрентнӗ. Аппа та вырӑс чӗлхипе литератури учителӗ пулнӑ. Анне Мария Васильевна 40 ҫул пуҫламӑш классемпе ӗҫлерӗ, ЧАССР Аслӑ Канашӗн депутачӗ те пулчӗ. Питӗ ӗҫчен, ҫӗннине пӗлме ӑнтӑлакан ҫын. Халӗ вӑл 91 ҫулта пулин те вӗренме, аталанма тӑрӑшать.

— Всеволод Георгиевич, сире кӗнекепе ачаран туслашма Л. Я. Агаков писатель произведенийӗсем те витӗм кӳнех ӗнтӗ...

— Манăн аттепе Леонид Яковлевич икӗ сыпăкри тăвансем. Вӗсем пӗрле ӳснӗ, питӗ туслă пулнă. Леонид Яковлевич пирӗн пата час-часах пырса ҫӳретчӗ. Эпӗ вăл ҫыравҫă хушма ят илнӗ пирки мӗн каланине лайăх ас тăватăп. «Хамăн хушаматран та, произведенисенчен те вăтанмалли ҫук, мана хушма ят кирлӗ мар», - тетчӗ. Ҫирӗп кăмăллă, чыслăха хаклакан, тӳрӗ калакан, шӳтлеме юратакан ҫынччӗ. Леонид Агаков чăваш ачисемпе ҫамрăкӗсемшӗн ҫăлтăр пулнă. Пин-пин ача унăн Тăван ҫӗршыва юратма, ҫынлăха хаклама вӗрентекен произведенийӗсене вуласа ӳснӗ. Паллах, эпӗ те унăн кӗнекисене сывлăш ҫавăрмасăр тенӗ пек вуланă, вăл каланисене тимлесе итленӗ. Юратнă кӗнекесен шутӗнче - Э.Л.Войничăн «Пăван» романӗ те. Ăна шкулта вӗреннӗ чухне чăвашла вуланăччӗ, университет пӗтернӗ хыҫҫăн оригиналра акăлчанла вуласа тухрăм. Юратнă роман паян та манăн ӗҫ пӳлӗмӗнчи ҫӳлӗк ҫинче. Математикăпа ăслăлăх ӗҫӗсене вулатăп, вӗсем шухăшсене йӗркене кӗртме пулăшаççӗ. Паллă ҫынсен шухăшӗсен пуххисене, Омар Хайямăн сăввисене час-часах алла илетӗп. Хăш чухне чуна уҫса трактатсем, афоризмсем ҫыратăп. Кӗнеке пурнăҫа пуянлатать, ăс-тăна аталантарать. Шел, паян ҫакна ачасемпе ҫамрăксенчен чылайăшӗ ăнланмасть.

— Кăмăллă та тӗплӗ калаҫушăн тав сире, Всеволод Георгиевич.

Вулакансене университет пурнăҫӗпе паллаштарсах тăрăпăр. Ректорпа хăйӗнпе те ҫыхăнма пулать. Вăл халăх валли хăйӗн электрон ешчӗкне — agakov@chuvsu.ru — уҫнă. Унта университетăн old.chuvsu.ru сайчӗ урлă кӗрсе кирек кам та аслă шкул пирки ыйту пама пултарать.

Алина ЛУКИЯНОВА.

Хыпар, 111 (25516) , 2010.06.03.